

ANARKISTISK BOKFÖRING:
REDOVISNINGSPRINCIPER
FÖR EN DELTAGAREKONOMI

Anarkistisk Bokförlag
Copyright © authors name 2015
Ansvarig utgivare: authors name
Framställd av Vulkan.se, tryckt i Riga

ISBN 978-91-639-0983-2

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord 7

Introduktion 10

Anarkistisk ekonomi	13
Redovisningens historia	14
Bokens upplägg	18

Kapitel 1 : Den deltagarekonomiska modellen 21

Målen	21
Institutionerna	24
Argumenten mot marknaden	28
Deltagarplanering	35

Kapitel 2 : Aktörerna 46

Konsumenter	46
Arbetare	49
Federationer och långsiktig planering	51
Understödsnämnden	54

Kapitel 3 : En deltagarekonomisk redovisningsmodell 56

Redovisningens övergripande syfte i en deltagarekonomi	56
Bokföringsenheter och transaktioner	58
Konsumenter och deras federationer	62
Arbetarråd	65
Branschfederationernas uppsättningar av tillverkat kapital	71
Branschfederationernas uppsättningar av naturligt kapital	76
Samhällets Investeringsfond	78
Konsumtionsrättigheter i en deltagarekonomi	85

Kapitel 4 : Konsumtion 90

Individuell konsumtion och kategorisering av varor och tjänster	91
---	----

Konsumentkonton och kostnadsställen samt deras inbördes relation	94
Den fysiska distributionen av varor	101
Handel med andrahandsvaror	103
Kollektiv konsumtion	108
Kollektiva konsumentinvesteringar	111
Exempel på kollektiv verksamhet	113
Forskning och Utveckling	114
Infrastruktur	114
Boende och kommunal service	115

Kapitel 5 : Arbete och produktion	120
--	------------

Fördelning av konsumtionspoäng	121
Arbetarrådets produktionskapacitet	126
Tillverkat kapital	127
Naturligt kapital	134
Arbetskraft	136
Produktion av varor och tjänster	138
Kategorisering av produkter	138
Att uppfylla produktionsförslagen	146
Tjänster	147

Kapitel 6 : Långsiktig planering	150
---	------------

Branscher och federationsindelning	152
Samhällets produktionskapacitet	155
Produktivt kapital	156
Gemensamma stödenheter	159
Arbetskraft	162
Handel med andra ekonomier	165
Arbetarråd som exporterar och importerar	167

Kapitel 7 : Miljö	172
Kapitel 8 : Sammanfattning	177
Bilaga 1 : Bokföringsgrunder	183
Bilaga 2 : Lagerhållning samt periodiseringar	186
Bilaga 3 : Bokföring av kollektiva konsumentinvesteringar	188
Referenser och länkar	191
Böcker	191
Artiklar och hemsidor på nätet	192
Filmer om deltagarekonomi på nätet	193
Föreningar som främjar deltagarekonomi	194

FÖRORD

Första gången jag kom i kontakt med den deltagarekonomiska visionen var runt millennieskiftet. Jag hade då redan vandrat en bit på den mentala väg som skulle leda mig bort från en ganska extrem nyliberal världsåskådning där Margaret Thatcher och Ronald Reagan var förebilder, ända fram till en insikt som slutligen drev mig till en radikal omvärdering och omläggning av inte bara min världsåskådning utan av hela min livssituation. I mitt dåvarande jobb som redovisningschef på ett stort marknadsledande bussföretag hade jag blivit medveten om det uppenbara förakt som företagsledningarna på stora företag kan visa sina anställda och deras obarmhjärtiga fokus på vinstmaximering och egenvinning till varje pris, och framför allt hade jag insett att jag själv via mitt jobb var en del av detta. Ungefär samtidigt köpte jag, mest en tillfällighet, för första gången en av Noam Chomskys böcker. Chomsky beskriver och förklarar systematiska orättvisor och maktmissbruk och deras orsaker så tydligt och självklart att det är omöjligt att inte påverkas. Vilken ögonöppnare det var! Därmed var min resa påbörjad.

Jag blev snabbt klar över att de försök som gjorts att upprätta auktoritära statsocialistiska samhällssystem under 1900-talet hade varit misslyckade och att de i praktiken var mer odemokratiska och orättvisa än den kapitalism som de ersatte. Det var uppenbart att hierarkier och maktkoncentration ledde till orättvisor och ofrihet oavsett hur tilltalande de teoretiska ansatserna och den arbetarvänliga retoriken var som de kommunistiska ledarna framförde.

De frihetliga strömningarna inom den socialistiska idéfamiljen tycktes mig göra en övertygande analys av den auktoritära socialismens misslyckanden.

Någonstans bland alla texter om frihetlig socialism, gillesocialism, syndikalism och anarkism som jag vid denna tid började läsa fanns en referens till "participatory economics" eller deltagarekonomi på svenska. Den deltagarekonomiska modellen var den tydligaste och mest genomtänkta alternativa ekonomiska visionen som jag hade stött på. Den beskriver sammanhängande och konsekvent hur ett modernt samhälle kan organisera sin ekonomi på ett demokratiskt och rättvist sätt utifrån frihetligt socialistiska värderingar, utan privat ägande av kapital och utan marknader.

Eftersom min bakgrund är inom redovisning och bokföring kunde jag dock inte låta bli att börja grubbla över en del bokföringspraktiska problemställningar som jag ansåg att modellen genererade och som inte besvarades i någon av de presentationer av modellen som jag läste. I september 2012 besökte professor Robin Hahnel, en av modellens två upphovsmän, Stockholm för att i ett antal framträdanden presentera den deltagarekonomiska modellen. Under en av våra informella diskussioner sade jag skämtsamt men med ett uns av allvar att jag funderade på att skriva en bok om redovisningsprinciper i en deltagarekonomi. Direkt och utan någon betänketid svarade Robin: "Då har jag den perfekta titeln... Anarkistisk bokföring". Boktiteln var född!

Under sommaren 2014 började jag att löpande skriva ner och notera mina funderingar kring olika bokföringstekniska problem och deras lösningar som jag ansåg att en framtida deltagarekonomi oundvikligen skulle komma att behöva hantera. Noteringarna växte och efter ett tag kontaktade jag Jason Chrysostomou, en av grundarna av organisationen Participatory Economics UK, för att fråga om han skulle vara intresserad av att hjälpa till med att skapa en engelsk version. Från detta tillfälle blev bokprojektet ett gemensamt grupparbete som resulterade i både en engelsk och

en svensk version av *Anarkistisk bokföring: Redovisningsprinciper för en deltagarekonomi*. Jag vill uttrycka min stora tacksamhet till de personer som har hjälpt till med formgivning av illustrationer, feedback och korrekturläsning. Jag är särskilt tacksam för omfattande och konstruktiv feedback från professor Robin Hahnel avseende bokens två första kapitel, de kapitel som beskriver den deltagarekonomiska modellen och som utgör utgångspunkten och sätter ramarna för resten av boken. Boken är i grund och botten mitt eget personliga försök att svara på frågor avseende den bokföringsmässiga hanteringen av ekonomiska transaktioner i en deltagarekonomi och jag är ensam ansvarig för eventuella brister i de förslag till lösningar av bokföringsproblem som framförs i boken. Förhoppningsvis kommer andra som är intresserade av seriösa och realistiska alternativ till kapitalismen och kanske framför allt deras praktiska implementering att finna resonemangen intressanta och stimulerande.

Stockholm 2016-02-29

Anders Sandström

INTRODUKTION

Många människor utgår ifrån, om de alls tänker på det, att det inte finns något bättre alternativ än kapitalismen, dvs. att marknader och privat ägande av kapital snarast är att likna vid naturlagar. Den stora spridningen och omfattningen av Margret Thatchers gamla TINA-argument (There Is No Alternative) är utan tvekan ett av de största hindren för att skapa ett ekonomiskt system byggt på demokrati och rättvisa i stället för på girighet och konkurrens.

Människor har rätt att vara skeptiska till icke-kapitalistiska ekonomiska visioner med tanke på 1900-talets historia.¹ Dagens visioner om ett annat ekonomiskt system och ett rättvist samhälle måste utgöra alternativ både till kapitalismen och till 1900-talets auktoritära socialism. Vi som vill ha ett annat samhälle måste bli bättre på att presentera våra visioner och framförallt på att förklara hur de skiljer sig från 1900-talets varianter. Samtidigt riskerar alltför detaljerade visioner att främja sekterism och elitism. För att undvika detta och för att säkerställa framtida generationers rätt att fatta beslut utifrån deras egna omständigheter måste våra visioner vara flexibla, inkluderande och tillåta ständiga anpassningar till ny information och till en föränderlig omvärld.

Genomarbetade och seriösa ekonomiska visioner har minst tre viktiga fördelar: (1) de skapar optimism och förmedlar en känsla av att ett annat ekonomiskt system är möjligt (2) de hjälper oss att

---

1 I *Economic Justice and Democracy: From Competition to Cooperation*, Routledge Books 2005 beskriver Robin Hahnel både 1900-talets försök att ersätta det kapitalistiska systemet, och nyare alternativa visioner som har växt fram som en reaktion på dessa misslyckade försök.

utvärdera och bedöma alternativa strategier och taktiska beslut i vår dagliga kamp och (3) de skapar underlag och idéer för utformningen av alternativa institutioner när människor idag och i framtiden får möjlighet att experimentera med olika sätt att organisera diverse samhällsuppgifter. Så länge som våra visioner presenteras som flexibla förslag och inte som ideologiska dogmer kan det bara vara till nytta för de framtida generationer som kommer att fatta de slutgiltiga besluten om framtidens samhälle, att vi redan idag tänker igenom potentiella problem och undersöker deras möjliga lösningar.

Hur skulle redovisning och bokföring kunna se ut i ett samhälle som inte har privata kapitalägare och kreditgivare, och som inte bygger på girighet och konkurrens utan på samarbete och solidaritet? Hur skulle kapital och produktionsanläggningar värderas om de inte ägs av privata kapitalägare och om allokering inte sker på marknader utan via en form av demokratisk planering? Vem skulle efterfråga vilken information? En icke-kapitalistisk och demokratisk ekonomi behöver ett redovisningssystem i form av en uppsättning sammanhängande redovisningsprinciper för att möjliggöra för de som påverkas av beslut att bedöma om resursallokering och fördelning av konsumtionsrättigheter sker på ett effektivt och rättvist sätt – åtminstone så länge som vi lever i ett samhälle med knappa resurser.

Den här boken fokuserar på ekonomi och ännu mer specifikt på redovisnings- och bokföringsprinciper och hur dessa skulle kunna utformas i ett frihetligt socialistiskt ekonomiskt system. Den utforskar vilken information och vilka transaktioner som behöver registreras för att möjliggöra demokratiska och effektiva ekonomiska beslut av de som påverkas av besluten. Texten skall inte på något sätt eller i något avseende tolkas som en slutgiltig och oföränderlig beskrivning av hur framtidens redovisningsprinciper ska utformas, utan som *ett sätt* (av många möjliga) att omsätta värderingar till konkreta lösningar på tekniska problemställningar.

Den ska ses som en utgångspunkt för en vidare och fortlöpande diskussion och en källa till nya tankar och idéer i ämnet.

En del redovisningstermer som används i texten kan kännas tekniska och ibland även "kapitalistiska". Detta är oundvikligt eftersom det ännu inte finns en alternativ icke-kapitalistisk ekonomisk terminologi att tillgå för att beskriva redovisningsprinciper oavsett vilket system de hör hemma i. Ett framtida alternativt samhälle kommer sannolikt att ha en helt annan uppsättning av termer för att beskriva de aktiviteter och förhållanden som diskuteras i denna bok. Vi vill visa att det går att formulera och beskriva principer för bokföring och redovisning som är kompatibla med, och kanske till och med främjar, ekonomisk demokrati och rättvisa oavsett vilka begrepp och termer som används.

Vi hoppas kunna avdramatisera dessa relativt "detaljerade" och tekniska funderingar och visa att en odogmatisk diskussion även kring sådana aspekter av ett framtida alternativt samhälle kan ha ett värde trots en del potentiella risker. Vi vill bidra till att förmedla en känsla av att genomtänkta alternativa ekonomiska system är möjliga och inte alls bara ouppnåeliga eller ogenomförbara utopier samt inspirera till ytterligare diskussion kring ekonomiska visioner. En diskussion av denna art blir naturligtvis aldrig "färdig" utan bör pågå "för evigt", och ständigt anpassas och utvecklas utifrån nya insikter och ny kunskap i en kontinuerligt föränderlig omvärld.

Även om denna boks fokus är på ekonomi är viktigt att notera att ekonomin bara är *en* del av samhället och att hierarkier med underprivilegierade och missgynnade grupper finns i alla av samhällets sfärer där de fördelas och mödor som följer av social interaktion inte fördelas jämlikt².

---

2 För en redogörelse för samhällets olika sfärer, dess institutioner och hierarkier, och hur de påverkar varandra se Michael Albert m.fl., *Liberating Theory*, South End Press, 1986.

ANARKISTISK EKONOMI

Anarkism är en politisk ideologi som ifrågasätter alla auktoritära och orättfärdiga maktstrukturer i samhället³. Det finns idag många missuppfattningar som associerar anarkism med oordning och kaos trots att anarkistiska tänkare genom tiderna oftast har tänkt sig ett mycket välorganiserat samhälle där makt och inflytande byggs upp underifrån och flödar uppåt i stället för att flöda uppifrån och ned. Det bästa exemplet på en ekonomi som organiserats på detta sätt finns i Spanien 1933 – 1936 då en stor del av ekonomin i de områden som kontrollerades av den republikanska sidan var under arbetarnas kontroll, och industrier organiserades i federationer av församlingar med återkallningsbara representanter som hade tidsbegränsade mandat.

Den deltagarekonomiska modellen – *Participatory Economics* – är en formell ekonomisk modell som presenterades första gången 1991 i två böcker av Michael Albert och Robin Hahnel⁴ och som är influerad av, och har sina rötter i den anarkistiska/frihetligt socialistiska traditionen. Sedan dess har deltagarekonomi diskuterats, vidareutvecklats och analyserats i ett stort antal efterföljande böcker, artiklar, paneldiskussioner, och i debatter på olika forum över hela internet. Författarna försöker i konkreta termer förklara hur ett modernt samhälle med flera miljoner invånare skulle kunna baseras på självförvaltning, rättvisa och solidaritet istället för på kapitalism eller centralplanering. En deltagarekonomi består av självförvaltade arbetarråd och konsumentråd och deras federa-

---

3 För en bra översikt av anarkismens historia se Daniel Guerin. *Anarchism*, Monthly Review Press 1970, och Noam Chomsky. *On anarchism*, AK Press 2004.

4 Michael Albert and Robin Hahnel. *Looking forward*, South End Press 1991 och Michael Albert and Robin Hahnel. *The Political Economy of Participatory Economics*, Princeton University Press 1991.

tioner, och en decentraliserad demokratisk planeringsprocess som beskrivs närmare i nästa kapitel.

Anarkistisk bokföring: Redovisningsprinciper för en deltagarekonomi tar avstamp i den deltagarekonomiska visionen men går ett steg längre och diskuterar hur redovisningsprinciper och bokföring *skulle kunna* utformas i en framtida deltagarekonomisk ekonomi på ett sätt som både är förenligt med och främjar visionens grundläggande värderingar. Boken fokuserar egentligen på deltagarekonomins institution för allokering – deltagarplanering – och framför allt på vilka krav som denna allokeringsmodell ställer på informationsbehov och redovisning, och berör endast ytligt och indirekt modellens övriga delar såsom till exempel balanserade jobb och demokratiskt beslutsfattande i självförvaltande råd.

REDOVISNINGENS HISTORIA

Alla ekonomiska system, både idag och i framtiden, behöver och kommer att behöva någon form av redovisning. Redovisning handlar om registrering, summering och rapportering av ekonomiska transaktioner i syfte att tillhandahålla nödvändig information inför ekonomiska beslut. Bilaga 1 ger en kort introduktion till de vanligast förekommande bokföringstermerna för de som är helt nya inför ämnet.

Den ekonomiska redovisningens utveckling från antikens enkla noteringar av handelstransaktioner fram till dagens omfattande redovisningssystem för uppföljning, styrning och kontroll av ekonomisk verksamhet är resultatet av makthavares och kapitalägares behov av en alltmer förfinad bokföring i syfte att administrera och förränta egendom och för att kontrollera handel, kreditgivning och produktion under olika historiska epoker. Redovisningens utveckling och utformning har i sin tur påverkat på vilket sätt och hur snabbt olika ekonomiska system och ideologier har utvecklats

genom att skapa gynnsamma förutsättningar för en viss typ av kapitalackumulation via effektiv kontroll och styrning av ekonomiska aktiviteter. Redovisningssystemens växande komplexitet har dessutom möjliggjort för bokförare under historiens gång och framför allt på senare tid att i vissa fall och i viss mån monopolisera redovisningskunskap och att som grupp formera sig som självständiga yrkesutövare med egna aspirationer på makt och inflytande i förhållande till deras egendomsägande uppdragsgivare.⁵

Redovisningens vagga brukar placeras i Mesopotamien, i området kring floderna Eufrat och Tigris i nuvarande Irak för mer än 5 000 år sedan. Gynnsamma omständigheter gav där upphov till en relativt utvecklad handel. Det uppstod flera större handelscentra såsom Babylon och Nineve med ett spirande bankväsende som tillhandahöll krediter till handelsmännen. Därmed uppstod också behovet att bokföra och kontrollera handels- och lånetransaktioner. Men det var först under tidig medeltid som det som brukar kallas för modern bokföring dvs. dubbel bokföring uppstod. Man tror att systemet med dubbel bokföring uppstod i de italienska bankerna i stadsstater såsom Florens och Venedig under 1200-talet där bankernas kunder tilldelades konton med både tillgodohavanden och skulder. Överföringar av pengar mellan personer med konton i samma bank kunde då smidigt registreras genom en samtidig notering av det aktuella beloppet på två separata konton med olika kolumner eller sidor (debet och kredit). År 1494 publicerade den i Venedig verkande franciskanermunken Luca Pacioli den första kända beskrivningen i skrift av dubbel bokföring i den matematiska avhandlingen *Summa de Arithmetica Geometria Proportioni*

---

5 Vår korta sammanfattning av redovisningens historiska utveckling bygger på två texter: Artikel av auktoriserad revisor Stefan Engström i FAR:s branschtidning Balans nr 12/99, och H.Thomas Johnson och Robert S. Kaplan. *Relevance Lost. The Rise and Fall of Management Accounting*. Harvard Business School Press. 1987.

et *Proportionalita* (Översikt av aritmetik, geometri, reguladetri och proportionalitet).

Innan den industriella revolutionen gick bokföring främst ut på att registrera transaktioner mellan självständiga producenter av varor och deras kunder eller handelsmän som köpte varor för återförsäljning, eller mellan kreditgivare och låntagare. Under sexton- och sjuttonhundratalet uppstod stora handelskompanier såsom t.ex. Ostindiska kompaniet vilka drev en omfattande handel i kolonier runtom i världen där fokus låg på handel av exotiska varor från avlägsna delar av världen. Vinst skapades genom att köpa "exotiska" varor billigt i kolonierna och sälja dyrt i hemlandet och köpa billiga producerade varor i hemlandet och sälja dyrt i kolonierna. Själva produktionen av varorna sköttes relativt självständigt av producenterna, främst bönder och hantverkare vilka i stor utsträckning själva kontrollerade tillverkningsprocessen. Värderingen av varor och tillgångar ur ett bokföringsperspektiv var enkel och följde på ett naturligt sätt som ett resultat av marknadstransaktioner mellan självständiga parter. I och med den industriella revolutionen uppstod ett helt annorlunda scenario.

I början av artonhundratalet gjorde den tekniska utvecklingen det möjligt och lönsamt att massproducera varor. Det blev lönsamt för kapitalägare att investera mycket större summor i produktionskapacitet än tidigare. Arbetare kontrakterades på längre tid och det blev viktigt och betydelsefullt att kontrollera och styra produktionsprocesserna. En hierarkisk arbetsorganisation växte snabbt fram med grupper av arbetare vars enda uppgift var att kontrollera andra arbetare. Produktionsenheterna växte sig allt större till följd av bättre kommunikationer och skalfördelar och det blev viktigt för investerare att kunna utvärdera och jämföra olika enheter utifrån lönsamheten i användningen av knappa resurser. Det utvecklades en stor uppsättning ekonomiska nyckeltal och analysverktyg för att kunna utvärdera och jämföra enheters effektivitet med avseende på nedlagt tid, process mm. Produktionskostnader följdes upp per

timme, arbetare, avdelning osv. Utvecklingen intensifierades genom taylorismen vilken i början av nittonhundratalet försökte att vetenskapligt fastställa det optimala utnyttjandet av material och arbetstid. En växande andel transaktioner blev med tiden interna transaktioner inom stora organisationer och mellan olika organisationsenheter inom samma koncern. Tidigt på nittonhundratalet utvecklade cheftjänstemännen i Du Pont koncernen⁶ ekonomiska nyckeltal med syfte att underlätta allokering av kapital till de mest lönsamma enheterna inom koncernen – ”Return On Investment” eller ROI nyckeltal. Olika varianter av ROI används flitigt än idag.

Efter andra världskrigets slut och särskilt under perioden efter 1970-talet har världsekonomin präglats av två starka utvecklingstrender; dels en ökande kapital- och ägarkoncentration inom de flesta branscher och dels en expanderande finanssektor. Många branscher domineras idag av ett litet antal globala och mycket stora företagsgrupper som ofta har kopplingar sinsemellan och vars totala intäkter i många fall överstiger mindre länders hela BNP. Företagsgrupperna kontrollerar och äger ofta aktörer i flera led i produktions- och distributionskedjan. Samtidigt utgör spekulativa finansiella transaktioner en överväldigande majoritet av alla penningtransaktioner i dagens ekonomi. Många företag tjänar idag avsevärt mycket mer pengar på att spekulera i valutor och värdepapper än på att tillverka varor och tillhandahålla dem till konsumenter. Redovisningen och värderingen av dagens innovativa finansiella värdepapper är i många fall mycket ogenomtränglig och det är svårt att få en tillförlitlig uppfattning om dessa värdepappers tillgångsvärden.

Dagens redovisningsprinciper har växt fram och formats av privata kapitalägares intresse av att kontrollera och styra användningen av sitt kapital och av nationalstaternas intresse av

---

6 Företaget Du Pont grundades 1802 och tillverkade i början krut men diversifierade tidigt sin produktion med flera kemiska produkter. Du Pont koncernen är idag ett av världens största kemiföretag.

att beskatta vinster och tillgångar samt utifrån krav och önskemål från tjänstemän som i sitt dagliga arbete sammanställer redovisningsinformation i resultat- och balansrapporter, kassaflödes- och nyckeltalsanalyser osv. Alla redovisningssystem delar oundvikligen vissa gemensamma drag och egenskaper men skillnaderna i ett framtida redovisningssystem jämfört med dagens versioner kommer att spegla skillnaderna i ekonomins nyckelinstitutioner avseende ägande av produktivt kapital, allokeringssystem, ersättningsmodell, arbetsdelning osv.

BOKENS UPPLÄGG

Den här boken handlar mestadels om bokföring och redovisning och det är därför oundvikligt att den riskerar att upplevas som teknisk och svårtillgänglig i vissa delar. Målet har varit att göra texten så tillgänglig som ämnet tillåter. Tabeller, diagram och exempel har använts för att underlätta förståelsen. En del partier i boken kräver dock en bekantskap med olika bokföringsperspektiv för att de ska förstås tillfullo, men vi är övertygade om att nyfikna läsare även utan tidigare bokföringskunskaper men med ett intresse för praktiska frågeställningar kring organiseringen av ett frihetligt socialistiskt samhälle kommer att uppleva boken som intressant. Eftersom boken tar sin utgångspunkt i den deltagarekonomiska modellen är det vidare en stor fördel ju större kunskap man har om denna modell.

Bokens första kapitel ger en översiktlig sammanfattning av den deltagarekonomiska visionen, dess värderingar och institutioner samt de viktigaste argumenten mot marknaden som allokeringssystem. Kapitlets fokus ligger på modellens institution för allokering – decentraliserad deltagarplanering – och dess procedurer. Deltagarplanering är en decentraliserad demokratisk planeringsmodell som bygger på självförvaltning enligt vilken det är konsu-

menterna och producenterna själva som föreslår och justerar sin konsumtion och produktion.

I det andra kapitlet beskriver vi mer noggrant deltagarekonomin aktörer och beslutsfattare. Vi identifierar och kategoriserar aktörernas viktigaste beslut samt vilka krav som olika besluts-situationer ställer på information och uppföljning. Därefter sammanfattar vi i kapitel tre de övergripande syften som ett redovisningssystem skulle ha i en deltagarekonomi och hur ett sådant system kan utformas för att uppnå dessa syften. Den största delen av kapitlet ägnas åt att ge en schematisk bild av hur ekonomiska transaktioner kan registreras och följas upp.

I kapitel fyra fokuserar vi på konsumtion – både privat och kollektiv, och på konsumenternas uppgifter och informationsbehov i en deltagarekonomi. Det är konsumenterna själva, och inte någon central planeringsenhet, som i en deltagarekonomi tillkännager konsumtionspreferenser så att arbetarråden kan planera sin produktion. Denna uppgift måste kunna utföras på ett sätt som inte är alltför detaljerat, tungrovt och tidskrävande för individuella konsumenter. Hur ”grova” och flexibla kan konsumenternas konsumtionsplaner vara och vilken information behöver konsumenter ha tillgång till för att kunna bedöma om deras eget och andras konsumtionsförslag är rättvisa? Redovisningssystemet behöver vidare kunna registrera och jämföra konsumenters inkomster och kostnader, möjliggöra lån och sparande, och hantera avvikelser mellan plan och verkligt utfall på ett flexibelt och rättvist sätt.

Kapitel fem tar sikte på arbete och produktion. Först diskuteras möjliga principer för fördelning av inkomst *mellan* olika arbetarråd och hur väl dessa principer speglar skillnader i medlemmarnas (arbetarrådets) ansträngning. Vi berör *inte* den interna fördelningen av konsumtionspoäng mellan enskilda arbetarråds medlemmar. Därefter fördjupar vi oss i arbetarrådets produktionskapacitet, och prissättningen av avgifter för tillgång till olika produktiva resurser – dvs. för tillverkat och naturligt kapital, insatsvaror samt

arbetskraft. Prissättningen av användarrättigheter för produktiva resurser ska spegla skillnader i resursernas produktivitet vilket kräver att resurserna kategoriseras på ett sätt som möjliggör detta. Vi diskuterar sedan kategoriseringen av de varor och tjänster som arbetarråden producerar med hjälp av de produktiva resurser som de har tillgång till.

Det sjätte kapitlet beskriver den långsiktiga utvecklingsplaneringen och investeringsplaneringen. Vi diskuterar arbetarrådets organisering och indelning i branschfederationer och de grunder på vilka indelningen kan göras, och vilka ansvarsområden som branschfederationerna har. Vi går vidare med att titta på planeringen av branschernas produktionskapacitetsutveckling vilken resulterar i specifika och detaljerade investeringsplaner. Dessutom behöver samhället och branschfederationerna upprätta och finansiera olika gemensamma stödfunktionsenheter för att implementera, följa upp och utvärdera beslutade investeringsplaner. Arbetskraftsutbudet behöver vidare anpassas till de långsiktiga investeringsbesluten och vi diskuterar hur detta kan göras. Till sist tittar vi på handel mellan olika ekonomier och de grunder på vilka en deltagarekonomi bör organisera sin internationella handel.

Kapitel sju, det sista kapitlet innan sammanfattningen, beskriver hur samhällets kostnader för utsläpp av miljöförstörande ämnen kan hanteras på ett sätt som utgår ifrån deltagarekonomins grundläggande värderingar. Det är de parter som påverkas av utsläppen – vilka vi kallar "Samfund av Berörda Parter" eller SBP – och deras preferenser som ska ligga till grund för prissättningen av utsläpp av miljöförstörande ämnen. De parter som påverkas negativt ska ha möjlighet att besluta om de vill förbjuda utsläpp helt och hållet eller om de vill erhålla kompensation, och de parter som orsakar skada genom utsläpp ska bära kostnaden för denna.

KAPITEL 1

DEN DELTAGAREKONOMISKA MODELLEN⁷

I detta kapitel sammanfattar vi den deltagarekonomiska modellen och försöker förmedla en känsla för modellens grundläggande värderingar och en förståelse för de definierande institutionerna. Den som vill fördjupa sig ytterligare i modellen rekommenderas ett besök på websidan www.participatoryeconomics.info där det även finns länkar till fördjupande artiklar, video, böcker och andra resurser.

MÅLEN

Alla ekonomier har tre uppgifter att utföra; organisering av 1) produktion och 2) konsumtion och, eftersom människor sedan länge har lämnat individuell ekonomisk självförsörjning bakom sig för att istället dra fördel av effektivitetsvinster till följd av arbetsfördelning, 3) allokering av varor, tjänster och resurser. En deltagarekonomi är en ekonomi som medan den utför dessa tre uppgifter uttryckligen strävar mot att uppnå sex specifika mål; ekonomisk demokrati, ekonomisk rättvisa, solidaritet, mångfald, effektivitet och ekologisk hållbarhet.

Anhängare av den deltagarekonomiska visionen definierar *ekonomisk demokrati* som ett tillstånd där en persons inflytande

---

⁷ För en längre och utmärkt presentationerna av modellen se Robin Hahnel, *Of the People, By the People: The case for a Participatory Economy*, Soapbox Press, 2012.

över ett beslut bestäms av hur mycket personen påverkas av beslutet ifråga. Om du påverkas mer än andra av ett beslut ska du ha större inflytande över det beslutet; om du påverkas mindre än andra av ett beslut ska du ha mindre inflytande. Detta brukar även kallas för självförvaltning, vilket är det enda sättet att främja ekonomisk frihet utan att vissa människors friheter inskränker andras friheter.

Ekonomisk rättvisa handlar om fördelningen av de fördelar och mödor som följer av ekonomisk aktivitet. I en deltagareekonomi är målet att skillnader i inkomster, dvs. medborgarnas andelar av det som produceras i ekonomin, främst ska baseras på skillnader i ansträngningar eller personliga uppoffringar under utförandet av samhällsekonomiskt värdefullt arbete. Inkomstfördelningen ska inte påverkas av hur produktiv en arbetsinsats är till följd av tillgång till bättre verktyg och kapital, högre intelligens eller andra faktorer som ligger bortom personens kontroll. Ansträngning och personlig uppoffring är de enda faktorer som en person har möjlighet att påverka och de bör därför utgöra den enda grund som skillnader i ersättning ska baseras på. Naturligtvis finns det också omständigheter där inkomst bör fördelas utifrån behov. Till exempel när människor inte kan arbeta till följd av vissa typer av handikapp, när de är för unga eller för gamla att arbeta, dvs. barn och pensionärer, vid behov av vård och omsorg vid sjukdom och ålderdom, när de behöver ersättning och hjälp vid naturkatastrofer och många andra situationer som beslutas demokratiskt av samhället. Den fullständiga principen för inkomstfördelning, eller fördelning av konsumtionsmöjligheter, i en deltagareekonomi är därför "till var och en utifrån ansträngning eller personlig uppoffring, och behov".

Solidaritet definieras här som omtanke om andras välbefinnande, och inställningen att våra medmänniskors omständigheter ska värderas och bedöms som om de vore våra egna. I kapitalistiska ekonomier ställs anställdas och arbetsgivares intressen mot varan-

dra. I marknadsekonomier ställs köpare och säljare mot varandra på ett sätt som innebär att framgång för en person sker på bekostnad av någon annan. En deltagarekonomi vill skapa en miljö där inbördes hjälp, samarbete och solidaritet uppmuntras och där våra intressen är sammanflätade på ett sätt som innebär att framgång för en person betyder att andra också gynnas.

Mångfald innebär en situation där människor har tillgång till ett stort antal alternativa sätt att tillgodose sina behov och önskemål. Människor uppvisar stor variation sinsemellan avseende preferenser, smak, talang och livsstilar, och det bästa sättet att leva livet för en person är inte nödvändigtvis det bästa alternativet för en annan. En deltagarekonomi förkastar konformitet och vill i stället att samhället ska präglas av så stor mångfald som möjligt. En ytterligare fördel med att främja mångfald är riskspridning. Det är fördelaktigt att tillåta och pröva många idéer och alternativa lösningar på problemställningar inom olika områden. På detta sätt hålls flera dörrar öppna, och erfarenhet och kunskap ökar.

Effektivitet betyder att våra mål uppnås med minsta möjliga slöseri av resurser, tid, arbete och energi. En deltagarekonomi vill maximera mänskligt välbefinnande för alla utan att i onödan slösa med våra gemensamma knappa resurser.

De fem hittills identifierade värderingarna stöder redan indirekt *ekologisk hållbarhet* men anhängare av deltagarekonomi ser långsiktig hållbarhet och omtanke om miljön som viktiga och självständiga mål *i sig* och inte enbart något som följer av andra värderingar. En deltagarekonomi är därför en grön ekonomi som vill uppnå ekonomiska mål utan att förminska framtida generationers tillgång till en stimulerande och givande miljö och natur.

INSTITUTIONERNA

Nästa steg är att fundera på hur de identifierade målen ska uppnås. Den deltagarekonomiska modellen definierar en minimal uppsättning ekonomiska institutioner som är utformade för att maximera förutsättningarna för att uppnå målen. Dessa institutioner är; demokratiska arbetsplats- och konsumentråd, jobb som är "balanserade" med avseende på maktbefrämjande uppgifter och, där det är möjligt, även önskvärdhet, ersättning baserad på ansträngning och uppoffring samt behov, och slutligen en demokratisk allokeringsprocess som benämns deltagarplanering.

Demokratiska arbetarråd och konsumentråd.

I en deltagarekonomi ägs produktionsmedel såsom land, naturresurser, fabriker, maskiner och tekniskt kunnande gemensamt av alla. Allt detta betraktas som "produktiva allmänningar" som inte tillhör någon viss person eller grupp mer än någon annan. Inflytande över beslut grundas därmed inte på privat ägande av tillgångar eller på olika gruppers förhandlingsstyrka. Människor möts istället i demokratiska arbetarråd och konsumentråd och deras respektive federationer, där de diskuterar och fattar beslut via röstning angående sina egna angelägenheter. Alla medlemmar har lika rättigheter och alla medlemmar har en röst.

Arbetarrådet är det högsta beslutande organet på varje arbetsplats på samma sätt som bolagstämman, åtminstone teoretiskt, är det högsta beslutande organet i företagen i dagens ekonomiska system. Beslutsfattande på arbetsplatserna ska vidare organiseras så att självförvaltning maximeras dvs. så att varje arbetare får inflytande över beslut i proportion till den grad som hon påverkas av beslutens utfall. För att uppnå detta kan olika röstningsförfaranden, såsom majoritetsbeslut, konsensus eller olika typer av kvalificerad majoritet, användas vid olika beslutssituationer. Större arbetsplatser kan besluta att skapa självständiga underavdelningar

med beslutanderätt över frågor som i första hand berör bara dem. Alla har full frihet att ansöka om medlemskap i ett arbetarråd efter eget val eller att ansöka om att starta ett nytt arbetarråd.

Varje individ tillhör också ett lokalt konsumentråd. Konsumentråden hanterar bl. a. individers begäran om konsumtion dvs. deras förslag på varor och tjänster som de önskar konsumera. En individuell konsuments konsumtionsrättigheter begränsas av medlemmens inkomst som hon tilldelas på arbetsplatsen (baserat på ansträngning och uppoffring) utöver den inkomst som hon kan erhålla via omfördelningar av konsumtionsrättigheter inom konsumentråden (baserat på behov) eller via det nationella systemet för allokering av inkomst till de som är för unga att arbeta, pensionerade eller handikappade. Alla individer konsumerar både privata varor såsom mat och kläder, och kollektiva varor såsom parker, bibliotek och lekplatser. Genom deras lokala konsumentråd, och genom utsedda delegater till högre nivåer av konsumentrådsfederationer, kan medlemmarna föreslå kollektiv konsumtion samtidigt som de föreslår privat konsumtion.

Varje arbetar- och konsumentråd väljer representanter till "högre" nivåer av råd, så kallade rådsfederationer. Arbetarrådets federationer organiseras branschvis och konsumentrådets federationer organiseras geografiskt i allt större geografiska områden, t.ex. grannskap eller stadsdel, kommun, län och nation. Denna struktur är nödvändig eftersom olika typer av kollektiv konsumtion, eller kollektiva nyttigheter, påverkar större och mindre sektioner av befolkningen. För att motverka eventuellt missbruk av makt och inflytande kan representanter inom rådsfederationerna underställas regler om rotation, återkallelse och instruktioner från medlemmar i råd på lägre nivåer.

Balanserade jobb.

I varje ekonomi finns det jobb eller anställningar om man så vill, som definierar de uppgifter en arbetare har att utföra. I hierarkiskt

organiserade ekonomier såsom kapitalism eller centralplanerad statsocialism definieras majoriteten av jobb så att de flesta av de uppgifter som ingår i ett jobb antingen är relativt "maktbefrämjande" eller relativt "maktmotverkande". Detta leder till en situation där en minoritet kommer att monopolisera tillgång till, och utnyttjande av, information och kunskap på arbetsplatsen vilket i sin tur leder till en situation där denna grupp kommer att dominera möten och diskussioner på arbetsplatsen till följd av större självförtroende och kunskap, även i situationer där varje arbetare formellt har en röst. En ojämn distribution av maktbefrämjande uppgifter främjar klasskillnader och hierarkier.

En deltagareekonomi siktar på att organisera jobb på ett radikalt annorlunda sätt i syfte att uppnå verkligt inflytande för alla arbetare på en arbetsplats och för alla medborgare i samhället i stort. Till den grad som det är möjligt förväntas alla arbetsplatser att kombinera arbetsuppgifter i jobb som grovt sett är sinsemellan jämförbara med avseende på maktbefrämjande uppgifter. Detta innebär att alla arbetare utför några uppgifter som är maktbefrämjande och några uppgifter som är mindre, eller inte alls maktbefrämjande. Tanken är inte att alla ska utföra alla uppgifter på en arbetsplats. Det kommer fortfarande att finnas specialisering. Ett balanserat jobb kommer fortfarande att innehålla ett begränsat antal uppgifter men åtminstone några av dem kommer att vara maktbefrämjande, och arbetsuppgifter som inte är maktbefrämjande kommer att ingå i allas jobb. Jobb som balanseras på detta vis kommer att hjälpa till att utrusta alla arbetare på en arbetsplats med de färdigheter som krävs för ett meningsfullt deltagande i det demokratiska beslutsfattandet på arbetsplatsen.

Varje arbetsplats ansvarar för att jobb balanseras i möjlig utsträckning, och tillvägagångssättet kommer med nödvändighet att variera stort mellan olika arbetsplatser beroende på olika praktiska, teknologiska och individuella överväganden.

Ersättning utifrån ansträngning och uppoffring samt behov.

Som ersättning för utfört arbete erhåller arbetare konsumtionsrättigheter eller annorlunda uttryckt, inkomst. I vår nuvarande ekonomi beror storleken på en individs inkomst på en mängd faktorer såsom ägande av kapital, förhandlingsstyrka, talang, utbildning, tur och i en mycket mindre utsträckning ansträngning eller uppoffring. Den enda faktor av alla dessa som en person kan påverka är hennes ansträngning, och en deltagarekonomi har därför som mål att kompensera arbetare utifrån den ansträngning och uppoffring som de nedlägger i (samhällsnyttigt) arbete.

Arbetarråden är skyldiga att skapa procedurer, som de själva definierar, för att gradera sina medlemmars ansträngningar. De arbetare som vill ligga på en högre ansträngningsnivå i sitt arbete erhåller en större inkomst. Ansträngning och uppoffring kan ta sig olika former, t.ex. fler arbetade timmar, högre arbetsintensitet eller farligare och ohälsosammare arbetsuppgifter. Arbetarråden bestämmer helt självständigt hur de vill de gå tillväga för att gradera och bedöma sina medlemmars ansträngningar och uppoffringar, och olika arbetarråd kommer sannolikt att utforma helt olika procedurer för detta ändamål. Den enda restriktionen är att arbetarrådets genomsnittliga ansträngningsnivå, eller antal konsumtionspoäng, som rådet kan ge sina medlemmar är begränsad. Antingen ges samtliga arbetsplatser samma maximala genomsnittliga poäng som de kan fördela till sina medlemmar, eller också baseras begränsningen på föregående års relation mellan den samhällsnytta som arbetsplatsens produktion skapade och samhällskostnaden för de under produktionen förbrukade resurserna. Detta kommer att förklaras i mer detalj längre fram i boken. Syftet med att begränsa den maximala genomsnittliga ansträngningsgraderingen för varje arbetsplats är att undvika möjligheten att arbetare överdriver arbetsplatsernas kollektiva ansträngningar vilket skulle leda till "inflation" i konsumtionspoäng.

Till sist, beslut om fördelning av konsumtionsrättigheter utifrån speciella omständigheter och behov eller på empatiska grunder hanteras av konsumentråden, och beslut om tilldelning av konsumtionspoäng till barn, pensionärer och handikappade – både avseende vilka som är berättigade och beloppens storlek – hanteras inom ramarna för ett nationellt system under den nationella konsumentfederationen, och inte på arbetsplatserna.

ARGUMENTEN MOT MARKNADEN⁸

Innan vi beskriver den sista av deltagarekonomins institutioner – deltagarplanering – kan det vara värt att fundera på varför marknaden – ett system av konkurrensutsatt budgivning mellan köpare och säljare – inte är en önskvärd allokeringmekanism i en deltagarekonomi. Vilka är argumenten mot marknaden?

Nedan presenterar vi kortfattat fyra argument mot att behålla marknaden som allokeringmekanism; marknader (1) är orättvisa, (2) undergräver solidaritet och främjar egoistiska attityder och beteenden, (3) undergräver både ekonomisk och politisk demokrati och slutligen (4) allokera knappa resurser ineffektivt.

Marknader är orättvisa.

I en kapitalistisk marknadsekonomi erhåller kapitalägare ersättning i form av vinst utan att utföra någon egen arbetsinsats vilket betyder att den ersättning som de anställda som kollektiv erhåller, av nödvändighet, är mindre än marknadsvärdet av det som de producerar. De flesta socialister anser detta vara orättvist. Men hur är

---

8 Avsnittet om argumenten mot marknaden är en sammanfattning av de argument som Robin Hahnel framförde inför Ministry for the Communal Economy i Venezuela under ett besök år 2007. Se monthlyreview.org/2008/01/01/against-the-market-economy-advice-to-venezuelan-friends/

det med löneskillnader mellan olika kategorier av arbetare, och vad händer om kapitalistiska företag ersätts med arbetarägda företag som fortsätter att anställa medlemmar på en arbetsmarknad där utbud och efterfrågan tillåts att fortsätta påverka lönesättningen? När arbetskraft anställs via en arbetsmarknad – oavsett ägarstruktur – så kommer de som i större utsträckning bidrar till företagets produktion och intäkter (de som har mer "humankapital") att er-hålla en högre lön än de som bidrar till företagets intäkter i mindre utsträckning (de som har mindre "humankapital") *oavsett deras ansträngningar och uppoffringar*. Detta är inte förenligt med vår definition av rättvisa enligt ovan. Det finns inget sätt att korrigera för denna orättvisa inom ramarna för marknadssystemet utan att samtidigt skapa stor ineffektivitet. Om vi lagstiftar om lönenivåer som vi anser vara rättvisa men fortsätter att tillåta marknaden att allokera resurser så kommer olika arbetskraftskategorier att allokeras ineffektivt och prisstrukturen i hela ekonomin kommer att ge felaktig information om varors och tjänsters samhällskostnader vilket leder till ytterligare ineffektivitet.⁹

Marknader undergräver solidaritet och främjar egoism.

Avsmak inför kommersialiseringen av mänskliga relationer är lika gammal som handeln själv. Marknader uppmuntrar former av mänsklig samverkan som präglas av småaktighet och fiendskap medan samarbete som bygger på respekt och empati motverkas. Marknader belönar de som mest effektivt utnyttjar sina medmänniskor och straffar de som (utan logik) insisterar på att följa "den gyllene regeln" – att behandla andra så som du själv vill bli behandlad. Vi intalas att vi i ett marknadssystem får fördelar genom att vara till nytta för andra men det är oftast mycket enklare att

9 I e-boken *Alternatives to Capitalism: Proposals for a Democratic Economy*, Verso Books 2015, diskuterar Robin Hahnel och Erik Olin. Wright för- och nackdelar med deltagarekonomi och (en variant av) marknadssocialism.

vinna mycket större fördelar genom att utnyttja andra. I en marknadsekonomi är omtanke, empati och solidaritet onödiga och besvärande bihang.

Marknader har viktiga politiska och kulturella effekter. Antropologer menar att vårt sätt att reglera och samordna handel och ekonomiska aktiviteter påverkar vilken typ av människor vi utvecklas till. Marknader är sociala miljöer som fostrar hjärtlöshet och likgiltighet medan solidaritet straffas. Även om ekonomer gör allt de kan för att ignorera det är ekonomin – dess marknader, arbetsplatser mm.– en gigantisk skola med belöningar som uppmuntrar utvecklingen av specifika förmågor och attityder medan andra potentiella förmågor och attityder förtvinar.

Marknader är odemokratiska.

För det första, marknader undergräver de karaktärsdrag och förmågor som är nödvändiga för den demokratiska processen. Bland de förmågor som anses vara grundläggande för en väl fungerande demokrati finns förmågan att hantera och kommunicera sammanfattad information, att ta kollektiva beslut och förmågan att känna empati och solidaritet med andra. Marknader skapar en fientlig miljö för kultiveringen av alla dessa karaktärsdrag. Solidaritet gynnas till exempel om ekonomiska relationer är personliga och pågående i stället för anonyma och flytande, och där omsorg om andras behov är en integrerad del av de institutioner som styr ekonomin. De färdigheter och attityder som krävs av den moderna, demokratiska medborgaren avseende informationshantering och beslutsfattande gynnas således inte av marknader. Faktum är att marknader snarare underminerar sådana färdigheter och attityder.

För det andra, marknadstransaktioner gynnar generellt sett de med större kapitaltillgångar mer än de med mindre tillgångar. Så länge som kapital är en knapp resurs – dvs. så länge som ytterligare kapital bidrar till att göra någons arbete mer produktivt – är det de som äger kapital som kommer att erhålla största delen av den ef-

fektivitetsvinst som kan skapas genom handel på olika marknader. Detta är lika sant på marknader med dåligt fungerande konkurrens som på starkt konkurrensutsatta marknader. Marknadsliberalism och avreglering leder till förmögenhetskoncentration och i ett politiskt system där pengar skapar fördelar innebär detta även en koncentration även av den politiska makten.

Dessutom tvingar marknader arbetsplatser att av konkurrensskäl alltid prioritera kostnadsbesparingar vilket motiverar företag att externalisera kostnader till samhället och att införa hierarkiska beslutsstrukturer där arbetsledare anställs för att fatta "tuffa" beslut, till nackdel för vanliga arbetare, med motiveringen att arbetsplatsen måste vara konkurrenskraftig.

Marknader är ineffektiva.

Nationalekonomer använder två definitioner av effektivitet. Den snävare definitionen innebär att ett resultat är effektivt om ingen annan lösning existerar där minst en person får det bättre utan att någon annan får det sämre. Ett sådant resultat sägs vara pareto-optimalt. Den bredare definitionen säger att ett resultat är effektivt om det maximerar den sociala nettoytan, dvs. skillnaden mellan den totala samhällsnyttan och den totala samhällskostnaden. Utifrån båda dessa definitioner är de flesta ekonomer överens om att marknader allokera resurser ineffektivt när (a) det finns externa effekter (b) konkurrensen är svag eller (c) marknadsjämvikt inte föreligger.

1) *Externa effekter.* Manipulationer och ansträngningar för att "externalisera" kostnader dvs. låta andra bära kostnader för den egna produktion, och "internalisera" fördelar dvs. tillgodogöra sig fördelar utan att betala för dem är standardbeteenden för företag i en marknadsekonomi. Detta beteende främjar privata intressen på bekostnad av samhällets intressen. När säljare eller köpare främjar sina egna intressen genom att externalisera kostnader till någon som inte är part i marknadstransaktionen eller genom att tillgo-

dogöra sig fördelar från andra parter utan att betala för dem så skapar deras beteende ineffektivitet som leder till felallokering av produktiva resurser och därmed till en minskad välfärd. Som ett resultat kommer marknader att överproducera varor och tjänster när det finns negativa externa effekter sammanhörande med deras produktion eller konsumtion, samt underproducera varor och tjänster när det finns positiva externa effekter sammanhörande med deras produktion eller konsumtion. Samma kännetecken som gör en marknadstransaktion praktisk och bekväm för enskilda köpare och säljare – att övriga parter som påverkas av transaktionen utesluts från inflytande – är också en stor källa till ekonomisk ineffektivitet.

De som betalar för dessa externaliserade kostnader, s.k. "tredje parter", och som därmed ökar vinsten för de individuella köparna och säljarna, är enkla offer av två anledningar. De är oftast geografiskt och kronologiskt utspridda, och den negativa påverkan på varje enskild individ är liten och skiljer sig åt från individ till individ. Detta innebär att varje individuell extern part har små incitament att insistera på inflytande över transaktionen. Det är mycket svårt och omständligt att organisera koalitioner som representerar kollektiva intressen när ett stort antal berörda personer är utspridda geografiskt och kronologiskt, och har små och inbördes olika intressen. Den totala summan av alla externa parters intresse är dock ofta betydligt större än köparens och säljarens intressen. Man kan säga att marknader minskar transaktionskostnader för köpare och säljare genom att utestänga externt påverkade parter deltagande i beslutsprocessen.

De flesta ekonomer erkänner i dag existensen av externa effekter men brukar samtidigt insistera på att de är små och att de endast förekommer i begränsad utsträckning, och att de därmed i princip kan bortses ifrån när man analyserar hur väl marknader fungerar och hur effektiva de är. I verkligheten påverkar de flesta, om inte alla, ekonomiska transaktionen ett stort antal människor

utöver köparen och säljaren. Det är förekomsten av externaliteter som är regel och frånvaron av dem som är undantag.

2) *Frånvaro av konkurrens.* Marknader som inte är konkurrensutsatta leder till en ineffektiv allokering av resurser. När det bara finns ett fåtal säljare på en marknad så är det i deras intresse att producera en mindre volym än den volym som är samhällsligt effektiv. De flesta varor säljs idag på marknader med begränsad eller dåligt fungerande konkurrens och marknader i allmänhet rör sig mot tillstånd av mindre konkurrens, inte större. Detta betyder att marknader med begränsad konkurrens är en viktig och växande källa till ineffektivitet i dagens marknadsekonomier.

3) *Obalanser mellan utbud och efterfrågan.* Marknader misslyckas ofta med att skapa jämvikt mellan utbud och efterfrågan. Den s.k. "lagen om utbud och efterfrågan" som säger att utbudskvantiteten kommer att öka och efterfrågad kvantitet kommer att minska när marknadspriset går upp är baserad på ett högst diskutabelt antagande om hur marknadsdeltagare tolkar prisförändringar. Standardanalysen antar underförstått att köpare och säljare ser det nya högre marknadspriset vid en prishöjning som det nya stabila marknadspriset. Om detta verkligen är fallet så är det förnuftigt av säljare att tillhandahålla fler varor än tidigare när marknadspriset stiger, och av köpare att efterfråga färre varor än tidigare – i enlighet med lagen om utbud och efterfrågan. Men ibland tolkar köpare och säljare helt korrekt prisändringar som en indikation på fortsatta förändringar i samma riktning. Detta är mycket vanligt på till exempel fastighetsmarknader samt aktie- och valutamarknader men kan förekomma på alla marknader. I dessa fall är det rationellt för köpare att reagera på en prishöjning med att öka efterfrågad kvantitet innan priset stiger ytterligare och för säljare att minska den kvantitet som de erbjuder marknaden i väntan på högre priser. När köpare och säljare betar sig på detta sätt så skapar de ett större efterfrågeöverskott och driver upp priset ännu högre vilket leder till en "marknadsbubbla". När köpare och säljare tolkar en pris-

sänkning som en indikation på fortsatta prissänkningar så är det rationellt för köpare att minska den kvantitet som de efterfrågar för att invänta ännu lägre priser och för säljare att öka den kvantitet som de erbjuder sig att sälja innan priset sjunker ännu mer. Deras beteende skapar i detta fall ett ännu större utbudsöverskott som driver priserna ännu lägre vilket leder till en "marknadskrasch". Med andra ord, om marknadsdeltagare tolkar prisförändringar som signaler som indikerar den troliga riktningen på ytterligare prisförändringar och om de agerar rationellt så kommer de inte bara att undvika att bete sig på det sätt som lagen om utbud och efterfrågan förutsäger, de kommer att agera på exakt motsatt sätt. När detta händer och marknader rör sig bort från jämviktsförhållanden så ökar den ekonomiska ineffektiviteten.

Finns det någon anledning att tro att det går att "tämja" marknaden så att alla dessa negativa effekter mildras? De som hyser sådana förhoppningar ignorerar alltför lättvindigt de praktiska problem som oundvikligen uppstår när vi försöker att "socialisera" marknader. Justeringar i form av t.ex. skatter och subventioner för att hantera externa effekter skulle behöva vara enormt omfattande. Vidare skulle alla sådana justeringar oundvikligen vara felaktiga eller otillräckliga eftersom marknader inte ger oss någon information om hur höga de korrigerande skatterna och subventionerna skulle behöva vara. Dessutom har de som påverkas negativt av korrigerande skatter all anledning att ifrågasätta och motarbeta alla försök att uppskatta den verkliga omfattningen av externa effekter. Till sist, mäktiga storföretag motsätter sig redan idag varje förändring av marknadsstrukturer med begränsad konkurrens vilka är lönsamma men socialt mycket ineffektiva.

 DELTAGARPLANERING¹⁰

Hur ser då det deltagarekonomiska alternativet till marknaden ut? Nedan beskriver vi kortfattat grunddragen i den demokratiska planeringsmodell som utgör deltagarekonomins allokeringsmekanism.

Samordning av producenters och konsumenters ekonomiska aktiviteter i en deltagarekonomi sker via en unik demokratisk planeringsprocess som kallas deltagarplanering i vilken självförvaltande råd och federationer på både konsument- och producent-sidan föreslår och reviderar sina egna aktivitetsförslag under ett antal planeringsrundor som succesivt leder fram till en genomförbar, effektiv och rättvis plan. Den årliga planeringen sker mot bakgrund av en tidigare överenskommen långsiktig utvecklingsplan samt en femårig investeringsplan. Det betyder att utbudet av olika kategorier av produktivt kapital och arbetskraft som är tillgängligt för användning, samt mängden av olika kapitalvaror som måste produceras under ett specifikt år, är känt eller "givet" när årsplaneringen börjar. Dessa långsiktiga beslut hanteras i separata investeringsplanerings- och utvecklingsplaneringsprocesser som beskrivs i kapitel 6.

Deltagarna i den årliga planeringsprocessen är arbetarråden och deras federationer, konsumentråden och deras federationer

---

10 I *The Political Economy of Participatory Economics*, Princeton University Press 1991 beskriver Michael Albert och Robin Hahnel deltagarplaneringen i detalj med hjälp av matematiska uttryck och ekvationer för en tänkt publik av skolade ekonomer. För en tillgänglig men fortfarande grundlig redogörelse av deltagarplaneringens procedurer se *ZNet 2010: Anarchist planning for the twenty first century*: (zcomm.org/znetarticle/anarchist-planning-for-twenty-first-century-economies-a-proposal-by-robin-hahnel/), *Institute for Anarchist Studies: Anarchist Planning: An Interview with Robin Hahnel by Chris Spannos*: (anarchiststudies.may-first.org/node/432), samt kapitel 14 i *Of the People, by the People: The case for a participatory economy*.

samt en s.k. understödsnämnd. Arbetarna i arbetarråden formulerar och justerar sina produktionsförslag för det kommande året ungefär på samma sätt som dagens företag upprättar årsbudgetar, samt väljer representanter till sina branschfederationer. Medlemmarna i grannskapens konsumentråd upprättar och justerar sina konsumtionsförslag och lämnar dessa till grannskapsrådet där de även deltar i diskussioner kring vilka lokala kollektiva varor de vill efterfråga, samt väljer återkallningsbara representanter till federationer som omfattar allt större geografiska områden.

Understödsnämnden (UN) består av arbetare vars uppgifter innebär att underlätta informationsflödet under planeringsprocessen. UN:s främsta uppgift är att inför varje ny planeringsrunda uppdatera indikativa priser – dvs. uppskattningar av alternativkostnader för användningen av olika kategorier av kapital och arbetskraft, och samhällskostnader för att producera olika kategorier av in-satsvaror, slutprodukter och tjänster – utifrån ett antal överenskomna regler för prisjustering tills dess att en sammanhängande och genomförbar plan uppnås. Arbetarna i UN är inga centrala planeringsbyråkrater som styr eller fattar beslut om produktion eller konsumtion. Utöver att tillhandahålla viss icke-kvantitativ information som kan vara till hjälp för råden och federationerna är deras enda uppgift att uppdatera de indikativa priserna mellan förslagsrundorna under planeringsprocessen, och skulle *i princip* kunna ersättas med en beräkningsalgoritm.

Stegen i den årliga deltagarplaneringsproceduren är enkla: Arbetare föreslår det de vill producera, konsumenter föreslår det de vill konsumera, priser uppdateras utifrån utbuds- och efterfrågeöverskott, och processen upprepas i ett antal rundor till dess att en genomförbar plan uppnås, dvs. tills dess att det inte längre existerar något utbuds- eller efterfrågeöverskott för någon vara eller tjänst i ekonomin. Varje runda i planeringsproceduren består av följande steg:

Steg 1: Indikativa priser tillkännages

Understödsnämnden tillkännager "indikativa priser" vilka helt enkelt är de senaste uppskattningarna av alternativkostnaden för att använda olika kategorier av kapital, naturresurser och arbetskraft, de senaste uppskattningarna av samhällskostnaden för att producera olika kategorier av resurser, varor, och tjänster, och de senaste uppskattningarna av den skada som orsakas av olika föroreningar. Indikativa priser är, med andra ord, uppskattningar av vad det kostar samhället när vi använder olika resurser, släpper ut olika föroreningar och producerar olika varor och tjänster.

Steg 2: Förslag från arbetsplatser och konsumenter

Med utgångspunkt i de indikativa priserna upprättar konsumentråden och deras federationer förslag på vilka varor och tjänster – både privata och kollektiva – som de vill konsumera. Arbetarråden upprättar förslag på varor och tjänster som de vill producera samt vilka resurser, insatsvaror och kapitalvaror som de planerar att använda i produktionen. Notera särskilt att alla dessa förslag från arbetare och konsumenter i råden och federationerna endast avser deras egna aktiviteter och det de själva vill göra, och *inte* vad andra arbetare och konsumenter ska eller bör göra.

Steg 3: Uppdatering av indikativa priser

Understödsnämnden justerar de indikativa priserna upp eller ned i proportion till graden av utbuds- eller efterfrågeöverskott.

Dessa tre steg upprepas i ett antal rundor tills dess att det inte längre finns några utbuds- eller efterfrågeöverskott och en genomförbar plan har uppnåtts. Det har bevisats¹¹ att under standardantaganden avseende teknologi och preferenser kommer varje förslagsrunda att generera allt mer exakta uppskattningar av al-

---

11 Michael Albert och Robin Hahnel. *The Political Economy of Participatory Economics*, Princeton University Press 1991.

ternativkostnader och sociala kostnader, och att en genomförbar plan utan utbuds- eller efterfrågeöverskott slutligen kommer att framträda.

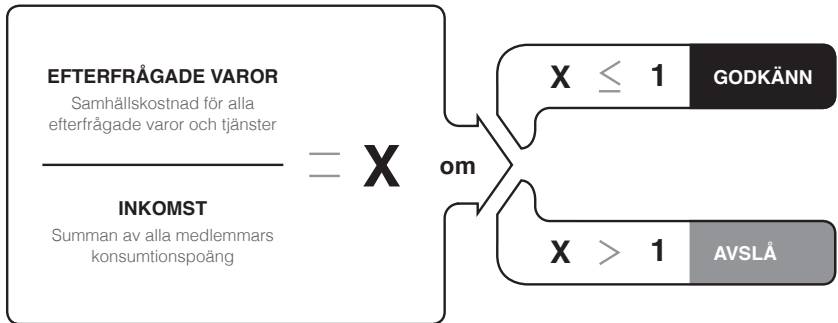
Vem godkänner förslagen?

Arbetarrådets produktionsförslag och konsumentrådets konsumtionsförslag måste också godkännas av övriga råd och federationer, vilka helt enkelt röstar för eller emot att godkänna förslagen. Men på vilken grund bestämmer sig råden för att godkänna eller avslå andra råds förslag? Deltagarplaneringsprocessen är utformad med syftet att generera just den information som behövs för att arbetare enkelt ska kunna bedöma om andra arbetares produktionsförslag använder knappa resurser på ett ansvarsfullt och effektivt sätt eller inte, och för att konsumenter enkelt ska kunna bedöma om andra konsumenters konsumtionsförslag är rättvisa eller inte.

För att utvärdera och bedöma ett konsumtionsförslag jämförs den totala samhällskostnaden för den föreslagna konsumtionen med konsumenternas konsumtionspoäng, eller inkomst. Samhällskostnaden beräknas helt enkelt genom att efterfrågad kvantitet för varje vara och tjänst multipliceras med dess indikativa pris och summeras. Konsumtionspoäng är de poäng som medlemmar har intjänat på sina arbetsplatser, tilldelats via program för ersättning till ungdomar, pensionerade och handikappade, tilldelats som ersättning för skada från utsläpp av föroreningsämnen, och eventuellt tilldelats utifrån speciella behov. Om ett konsumentråds genomsnittliga konsumtionspoäng per medlem motsvarar samhällets genomsnitt så kommer medlemmarna kunna konsumera varor och tjänster som kostar samhället en genomsnittlig summa per person. Konsumentråd vars medlemmar har gjort större ansträngningar och uppoffringar på sina arbetsplatser, eller har fler konsumtionspoäng från andra källor, än genomsnittet kommer att kunna konsumera varor och tjänster vars kostnad är högre än genomsnittet, och de råd vars medlemmar har färre konsumtionspo-

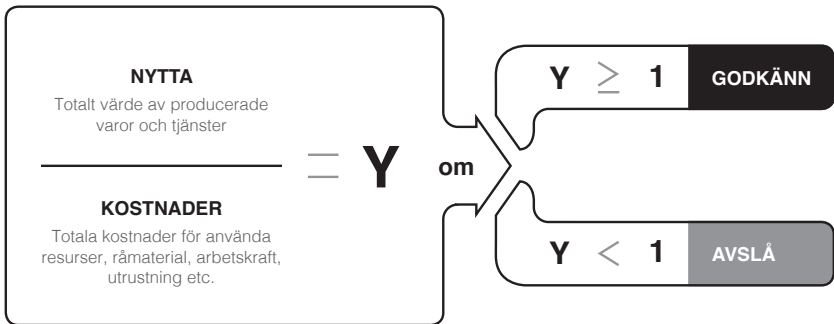
äng än genomsnittet kommer bara att kunna konsumera varor och tjänster som kostar samhället mindre än genomsnittet per person.

Bild 1.1. Beslutsregel för konsumtionsförslag

På produktionsidan utvärderas arbetarrådens produktionsförslag genom att jämföra uppskattad samhällsnytta för de varor och tjänster som ska produceras enligt förslagen med alternativkostnaden för att använda efterfrågade kapitalvaror, naturresurser och arbetskraft, samt samhällskostnaden för att producera efterfrågade insatsvaror. Samhällsnytta och samhällskostnader beräknas med hjälp av aktuella indikativa priser för alla producerade, förbrukade och använda varor, tjänster, och resurser, inklusive negativa indikativa priser för föreslaget utsläpp av föroreningsämnen. Arbetarråden kan på detta sätt beräkna en kvot mellan samhällsnytta och samhällskostnad (SN/SK) för alla arbetarråds produktionsförslag. Om SN/SK kvoten är större än ett så är den föreslagna användningen av resurser – som tillhör alla i samhället – ”samhälleligt ansvarsfull” och alla skulle gynnas av att godkänna förslaget. Om kvoten är mindre än ett så är den föreslagna användningen av resurser inte effektiv eftersom det finns andra arbetarråd som skulle använda resurserna effektivare.

Bild 1.2. Beslutsregel för produktionsförslag

Den information som genereras under planeringsprocessen enligt ovan innebär att det är enkelt för konsumentråden och deras federationer att bedöma om deras egna och andras förslag är rättvisa eller inte, och för arbetarråden och deras branschfederationer att bedöma om deras egna och andras förslag är effektiva eller inte, och om de därmed bör godkänna eller avslå andra råds förslag. De flesta förslag kan enkelt godkännas eller avslås men i vissa fall kan en noggrannare uppföljning vara motiverad eftersom det inte alltid går att lita på enbart siffror. Arbetarråd som inte når upp till en SN/SK kvot större än 1 kan vilja få sina förslag prövade mer i detalj och få en möjlighet att argumentera och förklara varför deras förslag inte visar bättre siffror. Branschfederationer kan därför upprätta särskilda granskningskommittéer vilka granskar en del förslag noggrannare och lämnar rekommendationer för godkännande eller avslag. På aggregerad nivå avräknas ett godkänt förslag med negativ SN/SK kvot mot andra arbetarråds förslag med positiva SN/SK kvoter.

Individuell och kollektiv konsumtion

Kollektiva varor är varor som konsumeras kollektivt av grupper av människor, t.ex. grannskap, kommuner eller ännu större geografiska enheter. Exempel på kollektiva varor är kollektivtrafiksystem,